

Тема 1. Законодавчі основи здійснення господарської діяльності.

1.1. Сутність та правова природа господарської діяльності.

1.2. Господарська комерційна діяльність (підприємництво): поняття, ознаки, принципи, види.

1.3. Єдиний державний реєстр.

1.4. Порядок ліцензування господарської діяльності.

1.5. Обов'язки суб'єктів господарювання щодо обліку та оподаткування.

1.1 Сутність та правова природа господарської діяльності

Підприємницька діяльність є одним із важливих факторів соціально-економічного прогресу. Тому суспільство зацікавлене в цивілізованому підприємництві. Підприємницькою діяльністю не можна вважати виконання будь-якого завдання, отриманого від іншої особи, якщо у виконавця був відсутній хоча б один із факторів виробництва та не було права свободи такої діяльності. Найважливішими факторами підприємницької діяльності є особиста власність, фізичні, розумові здібності, знання і досвід, становище в суспільстві тощо. Конституція України встановлює право кожного на підприємницьку діяльність, яка не заборонена чинним законодавством. Підприємництво – це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку. Підприємцями в Україні можуть бути особи, які володіють повною цивільною дієздатністю, в тому числі фізичні особи, що досягли 16-ти річного віку, якщо їхні батьки (усиновителі) чи інші особи, що їх замінюють, надали на це письмову згоду. Відповідно до ч. 2 статті 42 Конституції України, законом обмежується підприємницька діяльність депутатів, посадових і службових осіб органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Закон також забороняє займатися підприємницькою діяльністю: військовослужбовцям; суддям, працівникам прокуратури, правоохоронних органів; особам, яких суд обмежив у праві займати певні посади чи займатися певною діяльністю (протягом строку

такого обмеження); особам, засудженим за корисливі злочини (до зняття чи погашення судимості). Підприємництво можуть здійснювати: фізичні особи (підприємці); юридичні особи, створені відповідно до законодавства України. Ведення підприємницької діяльності має відповідати загальним принципам господарювання в Україні та здійснюватися за спеціальними принципами підприємництва.

До загальних принципів господарювання згідно з Господарським кодексом (стаття 6) належать:

- розвиток економічної різноманітності та рівноправний захист усіх суб'єктів господарювання державою;
- забезпечення свободи здійснення підприємницької діяльності у межах, що окреслені законом;
- вільне переміщення капіталу, товарів та послуг на території України;
- з метою забезпечення наявності чесної конкуренції здійснювати обмеження державного регулювання економічних процесів у підприємстві;
- екологічний захист населення, захист прав споживачів та безпеки суспільства і держави;
- захист та підтримка національного товаровиробника; - заборона незаконного втручання органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб у господарські відносини.

Спеціальними принципами підприємницької діяльності (ст. 44 ГКУ) є:

- 1) вільне обрання виду діяльності, залучення до підприємницької діяльності майна і коштів юридичних осіб і громадян;
- 2) право самостійно будувати стратегію та програму діяльності;
- 3) свобода вибору постачальників і споживачів виготовленої продукції;
- 4) встановлення цін адекватних законодавству;
- 5) право вільно наймати працівників;

6) користуватися матеріально-технічними, фінансовими, трудовими, природними та іншими ресурсами, застосування дозволено чинним законодавством;

7) самостійний розподіл прибутку, що залишається після внесення платежів, встановлених законодавством;

8) незалежна реалізація підприємцем (юридичною особою) зовнішньоекономічної діяльності.

Основною метою підприємництва є виконання таких функцій: інноваційної (творчої), ресурсної, організаційної.

Отже, підприємництво – це вид економічної діяльності, основною метою якої є одержання прибутку шляхом сполучення індивідуальної та суспільної вигоди на основах незалежності, ризику, відповідальності й інноваційності, що здійснюється індивідуально або колективно.

1.2 Господарська комерційна діяльність (підприємництво): поняття, ознаки, принципи, види

Підприємництво є основною формою господарської діяльності. Метою підприємництва є виготовлення такого продукту (товару, послуги, інформації тощо), який би мав попит у користувачів на ринку та забезпечив підприємця позитивним фінансовим результатом – прибутком. Функціонування підприємництва імовірно лише при дотриманні економічної свободи, яка складається з таких елементів, як:

- економічна самостійність (можливість вільного вибору видів діяльності, форми власності та господарювання, вільне розпорядження прибутком, встановлення господарських контактів тощо);

- економічна відповідальність (відповідальність за результати господарювання, за прийняті рішення, договірні зобов'язання тощо своїм майном, продукцією, коштами, відшкодування завданих збитків та інші види відповідальності);

- економічна рівноправність (рівні економічні умови для будь-якого виду діяльності, форми власності, обсягів бізнесу: оподаткування, доступ до ресурсів, розподіл прибутку тощо.

Досліджуючи сутність поняття підприємництво, варто зауважити, що існує певна неузгодженість категорій, що зустрічається досить часто навіть в науковій літературі. Йдеться про категорії «підприємництво» та «бізнес» які неодноразово ототожнюють. Вони щільно поєднані між собою, але не є синонімами і носять різний зміст (табл. 1).

Таблиця 1.

Порівняльна характеристика категорій «бізнес» і «підприємництво»

Бізнес	Підприємництво
«Business» (англ.) – справа, заняття, комерція, угода, торгова операція тощо що пов'язана з особистою вигодою.	Підприємництво – особливий вид бізнесу. Його метою є отримання не прибутку взагалі, а надприбутку, тобто підприємницького доходу, що отримується внаслідок самостійної
Бізнес – це систематизована тривала діяльність суб'єктів господарювання в умовах ринкової економіки, націлена на одержання	Підприємництво – окремий випадок бізнесу, що в більшій мірі орієнтований на особистість людини, яка займається бізнесом і
Бізнесмен – людина, яка «робить гроші», власник капіталу, що знаходиться в обігу і приносить йому дохід.	Підприємець – людина, яка здатна генерувати ділові ідеї, вишукувати можливості для створення чогось нового, приймати на себе ризик та
Малий бізнес – особливо форма бізнесу, пов'язана із функціонуванням малих підприємницьких структур будь-якої	Мале підприємництво – це одна з форм реалізації підприємницької ініціативи та підприємницького потенціалу (на рівні з

Для окреслення суті підприємництва потрібно зважати на те, що воно є багаторівневим явищем. Його соціально-економічний зміст розглядається як

економічна категорія, особливий фактор виробництва, активний і динамічний елемент бізнесу, винятковий вид діяльності, певний вид і стиль господарської поведінки.

Отже, особливістю підприємництва є те, що його ведення дає змогу його ж суб'єкту – підприємцю – раціонально поєднувати та маневрувати факторами виробництва на винятково інноваційній та ризикованій основі.

1.3. Єдиний державний реєстр

Суб'єкт господарювання підлягає державній реєстрації як юридична особа, фізична особа-підприємець та громадське формування у порядку, визначеному Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» (далі – Закон). Поняття державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців визначено у п.4 ст. 1 Закону: державна реєстрація юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань – офіційне визнання шляхом засвідчення державою факту створення або припинення юридичної особи, громадського формування, що не має статусу юридичної особи, засвідчення факту наявності відповідного статусу громадського об'єднання, професійної спілки, її організації або об'єднання, політичної партії, організації роботодавців, об'єднань організацій роботодавців та їхньої символіки, засвідчення факту набуття або позбавлення статусу підприємця фізичною особою, зміни відомостей, що містяться в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань, про юридичну особу та фізичну особу - підприємця, а також проведення інших реєстраційних дій, передбачених цим Законом.

Єдиний державний реєстр юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців (далі – Єдиний державний реєстр) – автоматизована система збирання, накопичення, захисту, обліку та надання інформації про юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців, складається з системи центрального рівня та автоматизованих робочих місць державних реєстраторів (АРМ), встановлених у 679 органах державної реєстрації.

Відповідно до ст. 4 Закону державна реєстрація базується на таких основних принципах:

- 1) обов'язковості державної реєстрації в Єдиному державному реєстрі;
- 2) публічності державної реєстрації в Єдиному державному реєстрі та документів, що стали підставою для її проведення;
- 3) врегулювання відносин, пов'язаних з державною реєстрацією, та особливостей державної реєстрації виключно цим Законом;
- 4) державної реєстрації за заявницьким принципом;
- 5) прийняття документів для державної реєстрації та здійснення державної реєстрації за принципом екстериторіальності в межах України;
- 6) єдності методології державної реєстрації;
- 7) об'єктивності, достовірності та повноти відомостей у Єдиному державному реєстрі;
- 8) внесення відомостей до Єдиного державного реєстру виключно на підставі та відповідно до цього Закону;
- 9) відкритості та доступності відомостей Єдиного державного реєстру.

Порядок проведення державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців включає, зокрема:

- перевірку комплектності документів, які подаються державному реєстратору, та повноти відомостей, що вказані в реєстраційній картці;
- перевірку документів, які подаються державному реєстратору, на відсутність підстав для відмови у проведенні державної реєстрації;
- внесення відомостей про юридичну особу або фізичну особу-підприємця до Єдиного державного реєстру;
- оформлення і видачу виписки з Єдиного державного реєстру. Зміни до установчих документів юридичної особи, а також зміна прізвища та/або імені, та/або по батькові (далі – імені) або місця проживання фізичної особи-підприємця підлягають обов'язковій державній реєстрації шляхом внесення відповідних змін до записів Єдиного державного реєстру в порядку, встановленому цим Законом. Відокремлені підрозділи юридичної особи не підлягають державній реєстрації. Державна реєстрація юридичних осіб та

фізичних осіб-підприємців проводиться державним реєстратором за місцезнаходженням юридичної особи або за місцем проживання фізичної особи-підприємця.

Державний реєстратор на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці:

- проводить державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців;
- передає органам державної статистики (далі – органи статистики), доходів і зборів, Пенсійного фонду України повідомлення та відомості з реєстраційних карток про вчинення реєстраційних дій, які передбачені цим Законом, у тому числі щодо створення або ліквідації відокремлених підрозділів юридичних осіб;
- формує та веде реєстраційні справи;
- оформлює та видає виписки, витяги та довідки з Єдиного державного реєстру;

Державний реєстратор – посадова особа центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань, яка відповідно до Закону від імені держави здійснює державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців. суб'єкт державної реєстрації:

- проводить державну реєстрацію змін до установчих документів юридичних осіб та державну реєстрацію зміни імені або місця проживання фізичних осіб - підприємців;
- проводить державну реєстрацію припинення юридичних осіб та державну реєстрацію припинення підприємницької діяльності фізичними особами-підприємцями;
- звертається до суду із заявою про зміну мети установи у встановленому законом порядку; – здійснює оформлення, видачу та засвідчення юридичним особам дублікатів оригіналів їх установчих документів та змін до них;
- вносить до Єдиного державного реєстру відомості про державну реєстрацію особи на підставі рішення суду;

– здійснює облік одержаного ним від заявника електронного документа та направляє заявнику підтвердження факту одержання електронного документа, проводить необхідні реєстраційні дії у випадках, передбачених цим Законом, та надсилає заявнику відповідний документ у вигляді електронного документа і на паперовому носії.

У разі наявності підстави для відмови у проведенні державної реєстрації заявникові надсилається відповідне повідомлення в електронній формі;

– повідомляє правоохоронні органи щодо порушення визначеного законом строку для подання відповідними посадовими особами юридичної особи та фізичною особою-підприємцем державному реєстраторові рішень щодо припинення юридичної особи або підприємницької діяльності фізичної особи-підприємця;

– проводить у випадках, передбачених цим Законом, спрощену процедуру державної реєстрації припинення юридичної особи шляхом її ліквідації та припинення підприємницької діяльності фізичної особи - підприємця;

– здійснює інші дії, передбачені цим Законом. Ч. 1 ст. 6 Закону визначає вимоги до кандидата на посаду державного реєстратора: державним реєстратором може бути громадянин України, який має вищу освіту, відповідає кваліфікаційним вимогам, визначеним Міністерством юстиції України, та перебуває у трудових відносинах з суб'єктом державної реєстрації. Відповідно до ст. 36 Закону за проведення державної реєстрації справляється адміністративний збір у визначених для окремих випадках розмірах.

Адміністративний збір не справляється за державну реєстрацію змін до відомостей про юридичну особу, фізичну особу - підприємця та громадське формування, що не має статусу юридичної особи, у тому числі змін до установчих документів, пов'язаних з приведенням їх у відповідність із законами та ін. випадках.

Документом, що підтверджує внесення адміністративного збору, є копія квитанції, виданої банком, копія платіжного доручення з відміткою банку, квитанція з платіжного термінала, квитанція (чек) з поштового відділення зв'язку. Державний реєстратор після внесення до Єдиного державного реєстру

запису про проведення державної реєстрації юридичної особи або фізичної особи-підприємця зобов'язаний сформулювати реєстраційну справу. Реєстраційна справа має реєстраційний номер, який присвоюється при внесенні запису про проведення державної реєстрації до Єдиного державного реєстру. Державні реєстратори використовують бланки свідоцтв про державну реєстрацію юридичних осіб та бланки свідоцтв про державну реєстрацію фізичних осіб-підприємців єдиних зразків. Ці бланки є документами суворої звітності, мають облікову серію і номер.

1.4. Порядок ліцензування господарської діяльності

Матеріал для опрацювання міститься в окремому файлі секції «Змістовий модуль 1».

1.5. Обов'язки суб'єктів господарювання щодо обліку та оподаткування в Україні

Бухгалтерський облік є основою інформаційного забезпечення та одним із важливих інструментів збору, узагальнення й обробки інформації про фінансово-господарську діяльність суб'єктів господарювання для прийняття обґрунтованих управлінських рішень. У зв'язку з цим система бухгалтерського обліку в сучасних підприємствах не може повноцінно існувати без належного нормативно-правового забезпечення. Таке забезпечення формувалося протягом двох останніх десятиріч і перебуває в процесі постійних змін, які супроводжуються політичними, економічними, інтеграційними, соціальними та іншими чинниками.

Регулювання бухгалтерського обліку – це створення та застосування системи правил ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності, які мають обов'язковий характер та спрямовані на забезпечення та захист інтересів користувачів.

Засади регулювання бухгалтерського обліку та фінансової звітності визначаються з метою:

- 1) застосування системи правил для ведення бухгалтерського обліку, що гарантують і захищають інтереси держави, підприємства, контрагентів і різноманітних користувачів облікової інформації;
- 2) полегшення процесу здійснення облікових робіт, оптимізації системи бухгалтерського обліку;
- 3) розробки цілісних форм фінансової звітності для всіх підприємств, що дає змогу провести збір і систематизацію інформації.

Правове регулювання являє собою діяльність держави з внесення організованості, впорядкованості в різні сфери бухгалтерського життя.

Основою правового регулювання є законодавство – сукупність загальнообов’язкових правових актів, що видаються органами державної влади з дотриманням певної процедури і у встановленій формі.

Існує два підходи до правового регулювання бухгалтерського обліку: перший передбачає існування в країні кодексу законів, що стосуються бухгалтерського обліку, другий – використання для регулювання бухгалтерського обліку законодавства загально-правової регламентації.

При першому підході за підприємством законодавчо закріплено певні обов’язки щодо ведення бухгалтерського обліку, процедури складання звітності і змісту обліку. Другий підхід до регулювання бухгалтерського обліку передбачає наявність у законодавстві країни норм, які встановлюють певні обмеження для суб’єктів господарювання щодо ведення бухгалтерського обліку, але в рамках цих обмежень є можливість обирати прийнятні для них способи і прийоми бухгалтерського обліку.

Нині в Україні провідна роль у регулюванні бухгалтерського обліку відводиться державі. Бухгалтерський облік при цьому є однією із функцій провадження національної безпеки і слугує інструментом фінансового регулювання і проведення єдиної фінансової політики країни, забезпечує реалізацію конституційного права на інформацію у сфері підприємницької діяльності та економіки. При цьому, в Україні регулювання бухгалтерського обліку здійснюється державними органами з орієнтацією на оподаткування.

Однак, Україна – це країна, яка в питанні нормативного регулювання обліку шукає свій унікальний шлях розвитку, оскільки законом визначений єдиний метод регулювання бухгалтерської діяльності – державний. А правовою основою ведення бухгалтерського обліку є сукупність законодавчих і нормативних актів, що регулюють фінансово-господарську діяльність та її облік на підприємствах усіх форм власності. До правової основи ведення бухгалтерського обліку належать документи Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Міністерства фінансів України, Державної служби статистики, Державної фіскальної служби, Національного банку та інших державних органів. Нормативні органи встановлюють як об'єкти обліку, так і схему кореспонденції рахунків, методику обліку та ін.

Податковий облік є обов'язковим елементом системи загального обліку суб'єкта господарювання. Уперше поняття «податковий облік» з'явилося в Законі України "Про оподаткування прибутку підприємств" та Законі України «Про податок на додану вартість». Саме з цього моменту в Україні відбулося відокремлення податкового обліку або обліку податкових розрахунків в рамках системи бухгалтерського обліку.

Основними законодавчими актами, що регулюють порядок організації та ведення податкового обліку в Україні є: Конституція України; Податковий кодекс України; Митний кодекс; Закон України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування»;

Податковий кодекс України регулює відносини, що виникають у сфері справляння податків і зборів, зокрема, визначає вичерпний перелік податків та зборів, що справляються в Україні, та порядок їх адміністрування, платників податків та зборів, їх права та обов'язки, компетенцію контролюючих органів, повноваження і обов'язки їх посадових осіб під час здійснення податкового контролю, а також відповідальність за порушення податкового законодавства.

Митний кодекс регламентує правила оподаткування ввізним та вивізним митом.

Єдиний соціальний внесок у фонди загальнообов'язкового соціального страхування згідно з чинним законодавством не входить до системи оподаткування, а його справляння не регламентується Податковим кодексом. Проте, внесок сплачується з індивідуальних доходів фізичних осіб, тобто, є формою цільового оподаткування. З 2014 року адміністратором єдиного соціального збору визначено Державну податкову службу України.

В цих законодавчих актах не міститься визначення податкового обліку, але Податковим кодексом *до обов'язків платників податку віднесено:*

- ведення в установленому порядку обліку доходів і витрат, складання звітності, що стосується обчислення і сплати податків та зборів;
- подача до контролюючих органів декларацій, звітності та інших документів, пов'язаних з обчисленням і сплатою податків та зборів;
- сплата податків та зборів;
- подача на письмову вимогу контролюючих органів (у випадках, визначених законодавством) документів з обліку доходів, витрат та інших показників, пов'язаних із визначенням об'єктів оподаткування (податкових зобов'язань), первинних документів, реєстрів бухгалтерського обліку, фінансової звітності, інших документів, пов'язаних з обчисленням та сплатою податків та зборів.

Таким чином Податковий кодекс встановлює перелік відомостей та набори інформації, які повинен подавати платник податку контролюючим органам. При цьому передбачається поєднання бухгалтерського, фінансового та податкового обліку як джерел відомостей про податкові розрахунки.

Тому **податковий облік** представляє собою систему накопичення, обробки та узагальнення інформації, необхідної для забезпечення ефективного та прозорого процесу розрахунку податків та зборів в їх взаємозалежності, та складання податкової звітності у відповідності до порядку, встановленому Податковим кодексом України та іншими спеціальними законодавчо-нормативними актами з питань оподаткування.

Мета ведення податкового обліку:

- формування повної і достовірної інформації про порядок обліку для цілей оподаткування господарських операцій, здійснених платником податків протягом звітного (податкового) періоду;
- забезпечення інформацією внутрішніх і зовнішніх користувачів для контролю за правильністю, повнотою і своєчасністю обчислення та сплати податків.

Податковий облік як підсистема бухгалтерського обліку організовується так, щоб *задовольнити потреби управління і служби податкового менеджменту в інформації* щодо формування бази оподаткування підприємств від всіх видів діяльності.

Завдання, які повинні вирішуватися податковим обліком:

- формування повної і достовірної інформації про порядок обліку для цілей оподаткування господарських операцій;
- забезпечення інформацією, необхідною внутрішнім і зовнішнім користувачам для підготовки податкової звітності, а також для контролю за дотриманням податкового законодавства;
- запобігання негативним результатам господарської діяльності, пов'язаних із сплатою податків (уникнення штрафів, переплати, недотримання принципу оптимальності оподаткування тощо);
- виявлення відхилень між окремими порівнянними об'єктами податкового і фінансового обліку з метою їх подальшого аналізу та контролю.

Мета і завдання податкового обліку реалізуються через функції, які мають тісно взаємодіяти з функціями управління (табл. 2).

Функції податкового обліку

Функції податкового обліку	Характеристики функцій
Прогнозна	Представлення податкової інформації для планування, прогнозування та управління фінансовими ресурсами підприємства в напрямку сплати податків та зборів
Контрольна	Контроль за правильністю та своєчасністю розрахунку з державою, її місцевими представниками відповідно до норм податкового законодавства
Аналітична	Представлення інформації, щодо сплати податків для проведення фінансового аналізу організації та аналізу податкового тягаря на основі широкого використання економіко-математичних методів та моделювання.

До осіб, які повинні вести облік процесу формування податкової бази та об'єкту оподаткування відносяться:

- *платники податків* - фізичні особи (резиденти і нерезиденти України), юридичні особи (резиденти і нерезиденти України) та їх відокремлені підрозділи, які мають, одержують (передають) об'єкти оподаткування або провадять діяльність (операції), що є об'єктом оподаткування згідно з цим Кодексом або податковими законами, і на яких покладено обов'язок із сплати податків та зборів згідно з Податковим Кодексом. Кожний з платників податків може бути платником податку за одним або кількома податками та зборами.

- *податкові агенти* - особи, на яких Кодексом покладається обов'язок з обчислення, утримання з доходів, що нараховуються (виплачуються, надаються) платнику, та перерахування податків до відповідного бюджету від імені та за рахунок коштів платника податків.